

بررسی تأثیر آزادی رسانه بر شاخص توسعه انسانی کشورهای جنوب غرب آسیا با رویکرد دینامیک

سیدمحمد قائم ذبیحی^۱ / محمدطاهر احمدی شادمهری^۲ / نرگس صالح‌نیا^۳ / نساء کمالیان^۴

تاریخ دریافت مقاله: تیر ۱۴۰۱ تاریخ پذیرش نهایی: شهریور ۱۴۰۱

چکیده

تأثیر مطبوعات آزاد بر توسعه شاید هرگز به درستی ارزیابی نشده است. محاسبه چنین تأثیری اگر غیرممکن نباشد، بسیار دشوار است. با این حال، هدف از انجام این پژوهش بررسی تأثیر آزادی رسانه بر شاخص توسعه انسانی (HDI) در مجموعه‌ای از ۲۱ کشور جنوب غرب آسیا در بازه زمانی سالیانه ۲۰۰۲ الی ۲۰۲۰ است. به جهت بررسی و سنجش این ارتباط از روش اقتصادسنجی داده‌های تابلویی پویا و رویکرد گشتاورهای تعمیم یافته دو مرحله‌ای سیستمی (SGMM) استفاده شده است. نتایج حاصل از مدل تصریح شده مبین آن است که آزادی رسانه بر شاخص توسعه انسانی تأثیر مثبت و معناداری داشته و با یک واحد افزایش در شاخص آزادی رسانه شاخص توسعه انسانی به میزان ۴/۲۹۰ واحد افزایش می‌یابد. همچنین سایر متغیرهای این پژوهش از جمله تولید ناخالص داخلی سرانه و تعداد کاربران اینترنت نیز با یک درصد افزایش شاخص توسعه انسانی را به ترتیب به میزان ۲/۲۹۰ و ۶/۱۰۱ واحد افزایش می‌دهند و بر این اساس یک رابطه مثبت و معنادار برای هر دو متغیر به دست آمد. همچنین متغیر شاخص کنترل فساد نیز بر شاخص توسعه انسانی تأثیر منفی و معناداری داشته و با یک واحد افزایش در شاخص کنترل فساد شاخص توسعه انسانی به میزان ۰/۰۰۶ واحد کاهش خواهد یافت.

واژگان کلیدی: آزادی رسانه، شاخص توسعه انسانی، کنترل فساد، کشورهای جنوب غرب آسیا.

طبقه‌بندی JEL: K38, O15, O53.

۱- دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- دانشیار، گروه اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- دانشیار، گروه اقتصاد، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک: n.salehnia@um.ac.ir

۴- دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

مقدمه

برای پیشرفت در تلاش‌های توسعه انسانی در ابعاد مختلف نشان می‌دهد. آزادی مطبوعات مفهومی پویا است و افق آن به دنبال تحولات عظیم فناوری که ناگزیر واقعیت‌های ارتباطی جهان معاصر را دگرگون کرده است، گسترده شده است؛ بنابراین، اکنون آزادی‌ها لزوماً شامل آزادی‌های دیجیتال^{۱۳} در حوزه‌های دریافتی و بیانی^{۱۴} می‌شوند. (ایچیگو و گبرو، ۲۰۲۰؛ آکینوده و همکاران، ۲۰۲۰)

از این‌رو، مطبوعات آزاد باز و بدون سانسور نه تنها شکاف بین دولت و شهروندان یک جامعه را برطرف می‌کند (بسلی و همکاران، ۲۰۰۲)، بلکه فساد^{۱۵} را نیز کاهش می‌دهد (جانکوف و همکاران، ۲۰۰۲)، با افراط‌گرایی مذهبی مبارزه می‌کند (آنام، ۲۰۰۲)، مشارکت سیاسی^{۱۶} را القا می‌کند (لیسون، ۲۰۰۸) و رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد. (رول و تالبوت، ۲۰۰۳) مطبوعات مستقل برای عموم مردم مفید است به این معنا که تصویری واقعی‌تر از جامعه ارائه می‌دهد و مسئولیت‌پذیری نمایندگان مردم^{۱۷} را افزایش می‌دهد (لیسون، ۲۰۰۸؛ سن، ۱۹۹۹؛ استیگلیتز، ۲۰۰۲) به این جهت مطبوعات آزاد ممکن است موارد فساد را نیز کاهش دهند. (بسلی و برگز، ۲۰۰۰؛ سن، ۱۹۸۴)

بدین ترتیب، مطبوعات و رسانه‌ها عموماً افکار عمومی را شکل می‌دهند و از عوامل فرایند تصمیم‌گیری سیاسی هستند؛ بنابراین، ادبیات مربوطه دلالت بر آن دارد که مطبوعات آزاد به رشد اقتصادی^{۱۸} و رفاه^{۱۹} کمک می‌کند. همان‌طور که (استیگلیتز، ۲۰۰۰) اشاره کرد، بازارهای سیاسی و اقتصادی کارآمد و مؤثر نیاز به اطلاعات دقیق دارند. مطبوعات همچنین شکاف بین دولت و عموم مردم (به دلیل جریان اطلاعات^{۲۰}) را "کوتاه" می‌کنند، در نتیجه به اجرای مؤثر و کارآمد سیاست‌ها کمک می‌کنند. (ایچیگو و گبرو، ۲۰۲۰)

اما از سویی، بسیاری از دولت‌ها قوانینی را تصویب می‌کنند که رسانه‌ها و قابلیت گزارشگری آن‌ها را محدود می‌کند. در این موارد، دولت‌ها ممکن است از مطبوعات به عنوان کانال‌های تبلیغاتی استفاده کنند. در موارد دیگر، دولت‌ها برای کنترل گزارش‌ها مطبوعات از قوانین بسیار محدودکننده استفاده می‌کنند. برخی از رژیم‌های خودکامه با رشد

عصر دیجیتال^۱ با یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های مطبوعات آزاد در تاریخ بشریت روبرو شده است. در دوره زمانی که انجام کمپین‌های خبری جعلی آسان‌تر از همیشه است و آثار آن‌ها شدیدتر از همیشه است - از تأثیرگذاری بر نتایج انتخابات دموکراتیک تا آغاز درگیری‌هایی که می‌تواند منجر به تلفات و اتفاقات اجتماعی غیرقابل مقایسه شود - و براین اساس مردم یک جامعه باید بدانند که بدون مجوز مطبوعات آزاد نه تنها پایگاه‌های دموکراسی^۲، بلکه رفاه ملت‌ها نیز در خطر بزرگی هستند. از این‌رو، ایده مطالعه حاضر از نقل قول توماس جفرسون شروع می‌شود: «هیچ دولتی نباید از سانسورسازی استفاده کند؛ و در جایی که مطبوعات آزاد است هیچ‌کس هر کاری را که بخواهد انجام نخواهد داد». سخنان توماس جفرسون از آغاز قرن نوزدهم به عنوان یکی از بنیان‌گذاران این مهم در ایالات متحده آمریکا، اکنون، پس از بیش از ۲۰۰ سال تکامل بشریت، یکی از مهم‌ترین اصول دموکراسی^۳ را بیان می‌کند. بدین ترتیب می‌توان ابراز داشت که مطبوعات، چهارمین قدرت مطرح در سطح جهانی، هنوز هم مهم‌ترین ابزاری است که دولت را در قبال اقدامات خود پاسخگو می‌داند. (رموس و همکاران، ۲۰۱۹)

آزادی مطبوعات^۴ عبارت است از حق ارتباطی برای ابراز وجود از طریق انواع روش‌ها در آزادی و استقلال کامل بر اساس مقررات قانون اساسی و قانونی^۵ که ممکن است روزنامه‌نگاران^۶ حرفه‌ای یا غیر از روزنامه‌نگاران از آن برخوردار شوند. آزادی مطبوعات از نظر تاریخی مبتنی بر مفاهیم آمریکایی از اکوسیستم‌های رسانه‌ای لیبرال^۷ است که با آزادی رقابت^۸، تنوع^۹، استقلال و باز بودن^{۱۰} و عدم وجود ممانعت‌های نظارتی^{۱۱} مشخص می‌شود. (مریل، ۲۰۰۰)

در سال‌های اخیر ساختار کلیدی آزادی مطبوعات و ارتباط آن با توسعه انسانی^{۱۲} توجه فزاینده‌ای را به خود جلب کرده است. در واقع، ایده مطبوعات آزاد از جذابیت شهودی و نیروی بلاغی قابل توجهی به عنوان خواستی برای توسعه برخوردار است، زیرا فضایی را برای ایجاد آزادی برای تولید، انتشار و استفاده از اطلاعات به عنوان ورودی

^{۱۱}. Regulatory inhibitions

^{۱۲}. Human Development (HD)

^{۱۳}. Digital liberties

^{۱۴}. Receptive and expressive realms

^{۱۵}. Corruption

^{۱۶}. Political participation

^{۱۷}. Representatives of the people

^{۱۸}. Economic Growth

^{۱۹}. Welfare

^{۲۰}. Information flow

^۱. The digital age

^۲. Democracy

^۳. Democracy

^۴. Press freedom

^۵. Constitutional and legal provisions

^۶. Journalists

^۷. Liberal media ecosystems

^۸. Freedom of competition

^۹. Diversity

^{۱۰}. Independence and openness

شاه، ۲۰۱۳)، هنوز نیاز به کار بیشتر با زمینه‌های خاص وجود دارد. در واقع، یک درخواست تحقیقاتی برای نگاه دقیق‌تر به تصویر بررسی کشورهای در حال توسعه به عنوان ورودی‌های تجربی یا کشورهایی که تمایل دارند تا حدودی متفاوت به نظر رسند، وجود داشته است (بوروز، ۱۹۹۷؛ گوناراتنه، ۲۰۰۲؛ اسلام و عثمانی، ۲۰۱۷؛ روگزر، ۱۹۹۷).

بر این اساس، ضرورت به کارگیری و بررسی تأثیرات آزادی مطبوعات بر توسعه انسانی در کشورهای در حال توسعه نظیر کشورهای جنوب غرب آسیا می‌تواند امری مفید و مهم تلقی شود. از این‌رو، پژوهش حاضر به دنبال بررسی تأثیر آزادی رسانه بر شاخص توسعه انسانی در کشورهای جنوب غرب آسیا با رویکرد پانل دیتای پویا است. با بررسی ادبیات موضوعی مربوطه می‌توان به این نتیجه رسید که این مطالعه از بداعت و نوآوری خاصی در موضوع و روش‌شناسی مربوطه برخوردار است. در ادامه به بیان ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، روش‌شناسی پژوهش، تجزیه و تحلیل یافته‌ها و نتیجه‌گیری پرداخته خواهد شد.

ادبیات پژوهش

مبانی نظری

محققان استفاده از رویکرد قابلیت آمارتیا سن را به عنوان چارچوبی برای مطالعات ارتباطات برای توسعه و تحول اجتماعی پیشنهاد کرده‌اند. (جاکوبسون، ۲۰۱۶)

این رویکرد نسبت به تئوری مدرنیزاسیون^۹ مزایایی دارد که اکنون به دلیل مفاهیم خطی و ساده شده آن از پیچیدگی‌های توسعه و همچنین تمرکز نابجا بر عامل فرهنگی مبتنی بر چشم‌بندهای اروپا محور آن تا حد زیادی بی‌اعتبار شده است. (ماتونها، ۲۰۱۱)

هسته اصلی خط فکری این است که آزادی توانمندسازی نتایج توسعه چندگانه است؛ بنابراین، آزادی‌های سیاسی (از جمله رسانه‌ها و ارتباطات) اثری موج‌دار خواهند داشت، زیرا منجر به بازدهی بیشتر از نظر بهبود اجتماعی - سیاسی می‌شوند؛ بنابراین، مفاهیم اصلی در چارچوب، عملکردها و قابلیت‌ها هستند. (سن، ۱۹۹۹)

عملکردها به چندین حالت بیان شده در مثال‌هایی مانند آزاد بودن محتوا، مطلع بودن، متصل بودن و غیره اشاره می‌کنند. (فلوری، ۲۰۰۲؛ کافمن، ۲۰۰۶ a).

اقتصادی قوی ممکن است انگیزه‌هایی برای ساکت کردن بیشتر آزادی مطبوعات داشته باشد (بی، ۱۹۹۷)؛ بنابراین، دولت‌های غیردموکراتیک معمولاً در برابر آزادی مطبوعات مقاوم هستند.

تغییر رژیم^۱ مستلزم اطلاعات دقیق است و تلاش‌ها برای تغییر رژیم‌ها در صورت عدم وجود رسانه آزاد ممکن است از هماهنگی لازم برخوردار نباشند (پرسون و تابلینی، ۲۰۰۶)، حتی یک رسانه تا حدی آزاد می‌تواند به منافع خودکامه آسیب برساند و منجر به پایان دیکتاتوری^۲ شود. (هیل، ۲۰۰۵)

از طرفی دیگر توسعه انسانی خود سازه مهمی است که به آزادی اعطا شده به شهروندان برای گذراندن مسیرهای زندگی مورد علاقه خود و تلاش آزادانه در مسیر زندگی مشروع خود برای رشد و توسعه مربوط می‌شود، زیرا آن‌ها در تلاش برای غلبه بر محدودیت‌های زندگی هستند. این اشاره به باز بودن مسیرهای زندگی و واگذاری امکان دستیابی به اهداف به فرد است (برنامه توسعه سازمان ملل متحد، ۱۹۹۰)

همچنین شایان ذکر است که توسعه انسانی فرایندی چند بعدی است زیرا منابع، قابلیت‌ها و کارکردها را در بر می‌گیرد و چارچوب وسیع‌تری از مفهوم آزادی را نشان می‌دهد. توسعه انسانی به طور کلی توسط شاخص توسعه انسانی^۴ (HDI) ارزیابی می‌شود که شامل مواردی از جمله: امید به زندگی^۵، نرخ باسوادی^۶، دسترسی به آموزش^۷، تولید ناخالص داخلی (GDP) سرانه^۸ به عنوان قدرت خرید می‌شود. (یونسکو، ۲۰۱۰)

بر این اساس، ادبیات رو به رشدی وجود دارد که در مورد ارتباط جهانی بین آزادی مطبوعات به عنوان یک کاتالیزور مطلوب و سطح توسعه انسانی بحث می‌کند. در واقع، ایده مطبوعات آزاد جذابیت شهودی زیادی به عنوان خواستی برای توسعه دارد، زیرا فضای آزادی را برای تولید اطلاعات، انتشار و استفاده به عنوان ورودی برای پیشرفت تلاش‌های توسعه انسانی در ابعاد مختلف نشان می‌دهد. آزادی همچنین بیان‌گر شرایطی است که بهترین ایده‌ها در بازار ظاهر می‌شوند و می‌توان از آن‌ها در خدمت بشریت و پیشرفت و بهبود آن استفاده کرد. بدین ترتیب، ارتباط بین آزادی مطبوعات و توسعه انسانی به طور واضح مشخص نیست، و ارتباطات و همبستگی‌های موجود به خوبی ثابت نشده است. (گوناراتنه، ۲۰۰۲)

در مجموع، درحالی‌که ادبیاتی وجود دارد که ارتباط بین آزادی مطبوعات و توسعه انسانی و ابعاد آن را تحلیل می‌کند (علم و

^۶. Literacy rates

^۷. Access to education

^۸. Gross Domestic Product (GDP) Per Capita

^۹. Theory of modernization

^۱. Regime change

^۲. Dictatorship

^۳. UNDP

^۴. Human Development Index (HDI)

^۵. Life expectancy

مالی و سایر موارد فعالیت کنند. این آزادی عمدتاً به عدم وجود دولت و محدودیت‌های سیاسی مربوط می‌شود. (هاختن، ۲۰۰۵)

علاوه بر این، (هاختن، ۲۰۰۵) معتقد است که نقش آزادی مطبوعات چیزی فراتر از این موارد است. او آزادی مطبوعات را به عنوان «حق مطبوعات برای گزارش، اظهار نظر و انتقاد از دولت بدون هرگونه پیامدهایی نظیر انتقام یا تهدید از سوی مقامات» تعریف می‌کند، که او آن را «حق صحبت در مورد سیاست» می‌نامد.

(هاختن، ۲۰۰۵) تأکید می‌کند که این نوع مطبوعات آزاد و مستقل تنها در کشورهای غربی وجود دارد که دارای ویژگی‌های نظیر: قوانین حمایت از آزادی‌های مدنی و دارایی^۲، درآمد سرانه بالا، شهروندی با تحصیلات عالی، داشتن احزاب سیاسی مخالف، حمایت مالی از رسانه های خبریو روزنامه‌نگاری مستقل است. اما در سویی دیگر، (گونارتنه، ۲۰۰۵) تعریف هاختن از آزادی مطبوعات را مورد انتقاد قرار داد و خاطر نشان کرد که این تعریف تنها تجربه اروپایی - آمریکایی (سطح دولت - ملت) را بررسی می‌کند و سطح سیستم جهانی تحت سلطه مرکزیت را نادیده می‌گیرد که در آن دولت و رسانه‌ها سیستم خروجی‌های ارتباطات را اداره می‌کنند.

در طرف دیگر، (دنیس و مریل، ۱۹۹۶) بر نقش ترویج و آموزش در رابطه با آزادی مطبوعات تمرکز دارند. آن‌ها آزادی مطبوعات را به عنوان «حق انتقال ایده‌ها، نظرات و اطلاعات از طریق کلام چاپی بدون محدودیت دولتی» تعریف می‌کنند و بیان می‌کنند که هدف اصلی آزادی مطبوعات «ترویج، آموزش و آگاهی‌بخشی» و با این موارد می‌تواند در مورد امور عمومی تصمیم‌گیری کند. هر دو نویسنده توافق دارند که آزادی مطلق مطبوعات وجود ندارد، اما در مورد آزاد بودن یا نبودن مطبوعات در ایالات متحده اختلاف نظر دارند. دنیس ادعا می‌کند که در ایالات متحده مطبوعات آزاد وجود ندارد و مطبوعات آزاد رویایی است که به سختی می‌توان به آن دست یافت، زیرا تعامل بین سیستم مرتبط حقوق، اصول، رویه‌ها و نهادها وجود دارد. از سوی دیگر، مریل با دنیس مخالف بوده و معتقد است مطبوعات در ایالات متحده نسبت به سایر کشورها نسبتاً آزاد هستند زیرا محدودیت‌های دولتی کم‌تری دارند. (دنیس و مریل، ۱۹۹۶)

از سوی دیگر، (ویور، ۱۹۷۷) بر اساس استدلال دنیس و مریل مبنی بر این که شرح کافی از آزادی مطبوعات باید همه «قیودهای دیگر» را در برگیرد، توضیح می‌دهد که بحث‌های مطبوعات آزاد حول دو سؤال اصلی می‌چرخد: (۱) چیست؟ و (۲) چقدر می‌تواند باشد؟ او آزادی مطبوعات را چنین تعریف می‌کند: (۱) عدم وجود محدودیت‌های دولتی برای رسانه‌ها؛ (۲) عدم وجود نسبی محدودیت‌های دولتی و

از سوی دیگر، قابلیت‌ها به آزادی‌هایی اطلاق می‌شوند که عملکردی را امکان‌پذیر می‌سازند، مانند چارچوب قانون اساسی که اجازه بیان آزادانه خود را می‌دهد، یا انجمنی برای ابراز عقیده سیاسی به روش‌های میانجی شده یا حضوری که چارچوب وسیع آزادی‌ها و انتخاب‌های زندگی را گسترش می‌دهد (سن، ۱۹۹۹)؛ بنابراین، درحالی که عملکردها به اهداف اشاره می‌کنند، قابلیت‌ها به مسئله ابزار می‌پردازند. ابزار و اهداف با «عامل تبدیل» گره خورده است. «قابلیت» صرفاً به توانایی‌های بیانی شهروند فی‌نفسه اشاره نمی‌کند، بلکه به یک فرصت ارتباطی پذیرا یا بیانی که از طریق مذاکره پروتکل‌های تبدیل درون‌فردی و متنی در دسترس است، اشاره دارد. (رایبیز، ۲۰۰۵)

این تبدیل مهم است زیرا ساختارهای رسانه یا قانون آزادی رسانه به تنهایی کافی نیست. مطبوعات آزاد باید برای جریان آزاد ایده‌ها وجود داشته باشد که جامعه بتواند از میان آن‌هایی را انتخاب کند که بیشترین سودمندی و عقلانیت را دارند. درحالی که در پروژه توسعه انسانی «آزادی‌ها و آزادی‌های سیاسی مزیت‌های مجاز هستند، اثربخشی آن‌ها به نحوه اعمال آن‌ها بستگی دارد.» (سن، ۱۹۹۹)

این‌ها با هم به روشن کردن رابطه آزادی مطبوعات و توسعه انسانی کمک می‌کنند. آن‌ها به گزینه‌های اطلاعاتی موجود و آزادی دسترسی به اطلاعات در چشم‌انداز سیاسی ملی مربوط می‌شوند. اصل اساسی این است که آزادی‌های رسانه‌ای و اطلاعاتی به تحقق توسعه انسانی کمک می‌کند که در میزان و کیفیت آزادی‌های موجود برای شهروندان بیان می‌شود. این فرض بیشتر این موضوع را مطرح می‌کند که چگونه آزادی‌های رسانه‌ای (آزادی اطلاعات و ارتباطات^۱) در یک کشور به آرمان‌های توسعه انسانی کمک می‌کند (فوستر و هندی، ۲۰۰۸) و مجدد به تز آزادی رسانه - پیوند توسعه انسانی منجر می‌شود.

آزادی مطبوعات و توسعه انسانی: آزادی مطبوعات یک ساختار ساده نیست و تعاریف لزوماً به طور کامل با هم همگرا نیستند. با این حال، به نظر می‌رسد که یک مخرج مشترک در بیشتر تعاریف این اصطلاح وجود دارد. در بیشتر موارد، تعاریف شامل حذف «قیود^۲» و «نقش» آزادی مطبوعات است. با این وجود، بسیاری از تعاریف رایج از آزادی مطبوعات در تعیین منبع محدودیت‌ها متفاوت است.

(آسانته، ۱۹۹۷) پیشنهاد می‌کند که هر بحث جدی در مورد تعریف مفهومی آزادی مطبوعات باید شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مدیریتی و سیاسی باشد. این بدان معناست که باید زمینه‌هایی فراهم شود تا مطبوعات آزادانه از فشارهای سیاسی،

^۲. Civil and property freedoms

^۱. Freedom of information and communication

^۲. Restraints

سایر محدودیت‌ها برای رسانه‌ها؛ و ۳) نه تنها عدم محدودیت در رسانه‌های جمعی، بلکه وجود شرایط لازم برای اطمینان از انتشار ایده‌ها و نظرات گوناگون به مخاطبان نسبتاً زیادی، مانند حق اجباری دسترسی به روزنامه‌ها و ایستگاه‌های رادیویی. (ویور، ۱۹۷۷)

برخی دیگر از محققان آزادی مطبوعات را از منظر کارکرد آن در جامعه تعریف می‌کنند. به عنوان مثال، (نام و اوه، ۱۹۷۳) آزادی مطبوعات را به عنوان یک دشمن مستقل بدون ترس از تحریم‌های خودسرانه و آزاد در انتقاد از سیاست‌ها و کارکنان قدرتمندان تعریف می‌کنند.

(کلی و دانوی، ۱۹۹۰) از دیدگاه مدرن و کلاسیک وارد شده و بیان می‌دارند که مطبوعات آزاد به معنای انجام وظیفه نظارتی جلوگیری از سوء استفاده دولت از حقوق شهروندان است. به عبارت دیگر، کلی و دانوی پیشنهاد می‌کنند که تعریف کافی از آزادی مطبوعات باید شامل توانایی مطبوعات برای کنترل دولت باشد. تفاوت‌هایی که در ادبیات تعریفی و مفهومی ذکر شده است، پیامدهایی برای ارزیابی آزادی مطبوعات دارد.

اگرچه تعداد مؤسسات جهانی که آزادی مطبوعات را اندازه‌گیری می‌کنند بیش از ۱۰۰ عدد است (بکر و همکاران، ۲۰۰۷)، اما در حال حاضر چهار سازمان برجسته وجود دارد که به طور متفاوت اما نسبتاً همگرا آزادی مطبوعات را در سطح بین‌المللی اندازه‌گیری می‌کنند: خانه آزادی^۱، گزارش‌گران بدون مرز بین‌المللی^۲، هیأت تحقیقات و تبادلات بین‌المللی (IREX^۳) و کمیته حفاظت از روزنامه‌نگاران (CPI^۴)، اما دو مؤسسه اول به طور گسترده‌ای شناخته شده هستند. (عبدالصمد، ۲۰۰۸)

در این پژوهش به جهت دستیابی به داده‌های نوآور و به روزتر از معیار معرفی شده توسط گزارش‌گران بدون مرز استفاده شده است. این مهم به نوبه خود یک نوآوری محسوس در حیطه بکارگیری از شاخص متنوع‌تر است.

توسعه انسانی و شاخص توسعه انسانی: توسعه انسانی به عنوان ساختاری از دیدگاه‌های متنوع که در طول زمان تکامل یافته است، توجه دانشمندان را به خود جلب کرده است. مفاهیم سنتی توسعه، پارامترهای اقتصادی و مالی بودند، اما تفکری جدیدتر گسترش یافته است تا بر آزادی‌هایی که مردم عادی از آن‌ها برخوردارند، با توجه به میزان کنترل آن‌ها بر انتخاب‌های زندگی

خود تمرکز کند. (استریتن، ۱۹۹۴)

گسترش منبع کنترل به این معنی است که افراد در مورد تحقق آرزوهایشان که در آنچه می‌توانند انجام دهند یا تبدیل می‌شوند، ناامیدی کم‌تری دارند. آزادی و امکان واقعی برای رسیدن به بالاترین سلسله مراتب نیازهای خود احتمالاً افکار اصلی آمارتیا سن را توضیح می‌دهد. بر اساس تعریفی از توسعه انسانی از دیدگاه سازمان ملل، توسعه انسانی «فرآیند بزرگ کردن انتخاب‌های مردم» برای کمک به «زندگی طولانی و سالم» آن‌ها است، یعنی اینکه تحصیل کرده باشند، از استانداردهای زندگی مناسب برخوردار باشند، و همچنین از آزادی سیاسی، سایر حقوق بشر تضمین شده و اجزای مختلف آن برخوردار باشند. (سازمان ملل متحد، ۱۹۹۷)

در حالی که شاخص‌های متعددی برای اندازه‌گیری توسعه انسانی ایجاد شده است، اما شاید رایج‌ترین آن‌ها شاخص توسعه انسانی^۵ (HDI) باشد. این شاخص بر اساس رویکرد قابلیت‌ها به عنوان معیاری برای بهزیستی است که در آزادی و انتخاب افراد و تحقق واقعی پتانسیل آن‌ها بیان می‌شود. این معیار، معیارهای اقتصادی را به عنوان معیارهای توسعه انسانی در نظر می‌گیرد. به کامل بودن شرایط انسانی از جمله حق رضایت شهروندی و زندگی می‌پردازد. (گاسپر، ۲۰۱۴)

این شاخص برای نشان دادن وضعیت آحاد جامعه از نظر رسیدگی به رفاه^۶ مردم، نه فقط در مورد درآمد، مهم است. یکی از جنبه‌های مهم ارتباطی در سنجش توسعه انسانی، حقوق بشر^۷ در ارتباط با حقوق و فرصت‌های ارتباطی دریافتی و بیانی است. این امر باعث می‌شود که رابطه آزادی مطبوعات و توسعه انسانی به صورت منطقی‌تر پایه‌گذاری شود. (ایچیگو و گبرو، ۲۰۲۰؛ آکینبوده و همکاران، ۲۰۲۰).

چارچوب مفهومی

بخش قابل توجهی از ادبیات برای مطالعه تأثیر آزادی رسانه بر جنبه‌های مختلف توسعه به معنای وسیع اختصاص داده شده است. برخی از مطالعات بر رابطه علیت بین آزادی مطبوعات و متغیرهای مختلف که نشان‌دهنده توسعه انسانی (اعم از فقر^۸ تا نابرابری^۹)، مراقبت‌های بهداشتی^{۱۰}، آموزش^{۱۱}، حکمرانی^{۱۲} یا امنیت است، می‌کنند. علاوه بر این درباره جهت رابطه بین آزادی مطبوعات و چندین شاخص توسعه، مطالعاتی وجود دارد که از آزادی مطبوعات

^۸. Human rights

^۹. Poverty

^{۱۰}. Inequality

^{۱۱}. Health care

^{۱۲}. Education

^{۱۳}. Governance

^۱. Freedom House

^۲. Reporters Without Borders

^۳. International Research and Exchanges Board

^۴. Committee to Protect Journalists

^۵. UN

^۶. Human Development Index

^۷. Wellbeing

داخلی، ورود خالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۷ و با این وجود، برای بررسی استحکام و همین‌طور شاخص آزادی مطبوعات است. مقاله آن‌ها رابطه علی بین آزادی مطبوعات، رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را برآورد می‌کند. نتایج آن‌ها از وجود یک رابطه دو طرفه بین آزادی مطبوعات و رشد اقتصادی با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته^۸ حمایت می‌کند. آن‌ها اساساً علل دو طرفه بین آزادی مطبوعات و رشد اقتصادی را اثبات می‌کنند و نشان می‌دهند که آزادی مطبوعات نقش مهمی در توسعه اقتصاد ایفا می‌کند و رابطه معکوس نشان می‌دهد که یک کشور در حال رشد اقتصادی آزادی مطبوعات بیشتری را اعمال می‌کند.

برخی از تحقیقات دیگر به طور تجربی تأثیر منفی فساد بر آزادی رسانه‌ها را آزمایش می‌کنند. (سولیس و آنتانگلی، ۲۰۱۷)

این مقاله روابط موجود در رسانه‌های سنتی (چاپ و پخش^۹) از ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۵ و رسانه‌های جدید (اینترنت^{۱۰}) از ۱۹۹۳ تا ۲۰۱۵ را تجزیه و تحلیل می‌کند. آن‌ها با استفاده از داده‌های ساختاریافته پانل و تکنیک حداقل مربعات معمولی (OLS^{۱۱}) این فرضیه را آزمایش می‌کنند که سطوح بالاتر فساد اجرایی با تلاش‌های بیشتر برای سانسور رسانه‌ها همراه است. مجموعه متغیرهای وابسته شامل تلاش‌های دولتی برای سانسور انواع مختلف رسانه‌ها است که با در نظر گرفتن فساد در سطح اجرایی اعمال می‌شود به عنوان یک متغیر مستقل و چندین متغیر کنترلی برآورد می‌شود. متغیرهای کنترل آن‌ها شامل بعد آموزشی (متغیر ثبت‌نام در دبیرستان)، متغیرهای کنترل سیاسی و دموکراسی و نماینده ثروت کشور (سرانه تولید ناخالص داخلی معرفی شده توسط بانک جهانی) است. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که با فسادپذیری بیشتر دولت‌ها، تلاش‌های دولت برای سانسور هر دو نوع رسانه افزایش می‌یابد، یعنی فساد در سطح اجرایی با سطوح بیشتری از تلاش‌های دولت برای سانسور رسانه‌ها، هم برای رسانه‌های سنتی مکتوب و هم برای پخش همراه است. به عنوان یک ایده جدید با بررسی بیشتر این که آیا این رابطه برای نمونه‌های طبقه‌بندی شده از داده‌های آن‌ها، در بین مناطق مختلف جهان و انواع رژیم‌ها، تأیید کلی فرضیه تحقیق خود را به دست می‌آورند. (سولیس و آنتانگلی، ۲۰۱۷)

این در حالی است که، گزارش یونسکو ۲۰۰۸ برای این مطالعه بسیار مورد توجه بوده است، زیرا روابط بین آزادی مطبوعات و ابعاد

به عنوان متغیر توضیحی استفاده می‌کند. برخی از مقاله‌ها ارتباط متقابل آزادی مطبوعات، دسترسی به رسانه و آموزش را با سطوح فساد در یک کشور مطالعه می‌کنند. (دوتا و روی، ۲۰۱۳)

نمره یک کشور برای فساد، همان‌طور که توسط پایگاه داده راهنمای ریسک بین‌المللی کشورها^۱ ارائه شده است، شاخصی که بین ۰ تا ۶ با مقادیر بالاتر که نشان‌دهنده یک کشور کم‌تر فاسد است. مقاله دوتا و روی (۲۰۱۳) از طریق یک پانل گسترده از ۱۵۱ کشور توسعه یافته و در حال توسعه در طول دوره زمانی ۲۰۰۸-۱۹۹۵ مدل‌سازی شده است و فساد با آزادی مطبوعات، دسترسی به رسانه‌ها و پیشرفت تحصیلی به عنوان متغیرهای توضیحی آن، به علاوه تعامل آن‌ها توضیح داده می‌شود. این مقاله نتیجه می‌گیرد که آزادی مطبوعات بیشتر، دسترسی بیشتر به رسانه‌ها و آموزش عالی با هم با سطوح پایین فساد مرتبط است.

سپس، برخی از مطالعات دیگر از آزادی مطبوعات به عنوان متغیر توضیحی برای مجموعه‌ای از ۱۴۶ کشور استفاده می‌کنند. (داس و دیرینزو، ۲۰۱۴)

(داس و دیرینزو، ۲۰۱۴) با استفاده از داده‌های اسنادی بی‌ثباتی صلح و درگیری ۲۰۱۲ (PCI)، که توسط مرکز توسعه بین‌المللی و مدیریت تعارض برای اندازه‌گیری درگیری‌ها در سطح کشور منتشر شده است، بهره گرفته‌اند. آن‌ها به طور تجربی عوامل زمینه‌ای را که منجر به جنگ و تغییر رژیم نامطلوب می‌شود را مورد آزمایش قرار می‌دهند. متغیرهای کنترل آن‌ها دموکراسی، تنوع^۲، تحصیلات^۳، ویژگی‌های جغرافیایی^۴ و توسعه اقتصادی را شامل می‌شود. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که رابطه بین تعارض^۵ و آزادی مطبوعات به بهترین شکل غیرخطی توصیف می‌شود.

از سوی دیگر، مطالعاتی وجود دارد که تلاش می‌کند آزادی مطبوعات را از طریق چندین متغیر مستقل دیگر آشکار کند. محققانی نقش آزادی مطبوعات را در این ایده که مطبوعات آزاد و باز رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد، بررسی می‌کنند. (عبداله و سید، ۲۰۱۳)

مطالعه آن‌ها رابطه بین آزادی رسانه‌ها، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی را با استفاده از داده‌های پنل متوازن که شامل ۱۱۵ ایالت در بازه زمانی ۲۰۰۲-۲۰۱۰ است، تجزیه و تحلیل می‌کند. داده‌های جمع‌آوری شده آن‌ها شامل متغیرهای از قرار: شاخص آزادی مطبوعات توسط (RSF^۶)، سرانه تولید ناخالص

^۷. Net inflow of foreign direct investment

^۸. Generalized Method of Moment's Technique (GMM)

^۹. Print and broadcast

^{۱۰}. Internet

^{۱۱}. Ordinary least squares

^۱. International Country Risk Guide (ICRG) database

^۲. Diversity

^۳. Education

^۴. Geographic characteristics

^۵. Conflict

^۶. Reporters Sans Frontières

چارچوب قانونی که رسانه‌ها در آن فعالیت می‌کنند، مانع اصلی آزادی و استقلال رسانه در ترکیه است. نتایج به دست آمده مشهود می‌سازد که حتی در کشورهایی که آزادی بیان توسط قانون اساسی تضمین شده است، رسانه‌ها همچنان برای حفظ یک سیاست سردبیری کاملاً مستقل تلاش می‌کنند. روندهای منفی جهانی در آزادی و استقلال رسانه‌ها در نتیجه حاکی از روند منفی دموکراسی در جهان است. ظهور روزنامه‌نگاری الکترونیکی کمک قابل توجهی به آزادی و استقلال رسانه‌ها کرد. با این حال، قدرت سیاسی و سرمایه دیجیتال محتوای رسانه‌ها را کنترل می‌کنند که اغلب منجر به سانسور می‌شود.

(رموس و همکاران، ۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی تأثیر آزادی رسانه بر شاخص‌های توسعه اقتصادی پرداخته‌اند. هدف این مطالعه بررسی همبستگی بین آزادی مطبوعات یک کشور و چندین شاخص توسعه ایالت‌هاست که ابعاد اقتصادی آن‌ها، نا برابری‌های بین جمعیت، نظام آموزشی، حوزه مراقبت‌های بهداشتی و کیفیت حاکمیت را پوشش می‌دهد. فساد. با مجموعه داده‌های تابلویی نامتعادل برای ۱۹۶ کشور برای دوره زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۷، نتایج حاصله از این ایده حمایت می‌کند که هر چه توسعه یک کشور بالاتر باشد که از طریق تولید ناخالص داخلی سرانه بالاتر بیان می‌شود، تفاوت‌های کم‌تری در بین لایه‌های جمعیتی آن بیان می‌شود. شاخص‌های آموزشی و بهداشتی بهتر، استفاده گسترده‌تر از اینترنت و فساد کم‌تر برای دولت‌ها را به همراه داشته که در این صورت رسانه‌ها آزادی بیشتری دارند.

(علم و شاه، ۲۰۱۳) در پژوهشی تحت عنوان نقش آزادی مطبوعات در توسعه اقتصادی بر اساس دیدگاهی جهانی پرداخته‌اند. در این مطالعه، نویسندگان نقش آزادی مطبوعات را در توسعه یک اقتصاد، هم از نظر رشد اقتصادی و هم از نظر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بررسی می‌کنند. رابطه بین آزادی مطبوعات، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی با استفاده از یک پانل متوازن از ۱۱۵ کشور تحلیل شده است. وجود رابطه دوسویه بین آزادی مطبوعات و رشد اقتصادی با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) به دست آمده است. همچنین نتایج موید یک رابطه دوسویه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی است. همچنین شایان ذکر است که نتایج به دست آمده در این مقاله با شاخص‌های مشابه تولید شده توسط خبرنگاران بدون مرز^۲ و خانه آزادی مغایرتی ندارد. (کلورت و همکاران، ۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به تأثیر استفاده از

مختلف توسعه، فقر^۱، حکومت و تعارض را تجزیه و تحلیل می‌کند. (گوسوا و همکاران، ۲۰۰۸)

گزارش آن‌ها از این ایده شروع می‌شود که تأثیر مطبوعات آزاد هرگز به درستی ارزیابی نشده است، زیرا محاسبه چنین اثری تا حدود قابل لمسی غیرممکن است. آن‌ها با رگرسیون‌های ساده اقتصادسنجی، همبستگی بین آزادی مطبوعات و ابعاد مختلف جوامع را آزمایش می‌کنند. در مطالعه آن‌ها، شاخص آزادی مطبوعات منتشر شده توسط خانه آزادی به طور مستقیم توسط ضریب جینی^۲ توضیح داده شده و به طور غیر مستقیم با فقر پولی^۳، متغیرهای وضعیت سلامت، نمایندگان تحصیلی و کنترل فساد توضیح داده شده است. آن‌ها نتیجه می‌گیرند که با ترویج آزادی مطبوعات، کشورها ابزار توسعه قدرت‌مندی را در اختیار خود قرار می‌دهند، و این ایده‌ای است که این پژوهش به دنبال تأیید آن از طریق طرح پارامترهای موجود است.

مروری بر مطالعات تجربی

مطالعات خارجی: (بن حبیب و همکاران، ۲۰۲۱) به پژوهشی تحت عنوان آزادی مطبوعات و فساد در تعاملات تجاری و دولت مبادرت ورزیده‌اند. آن‌ها نشان می‌دهند که آزادی مطبوعات نقشی در محدودکردن فساد تجاری دارد. نتایج مبین آن است که کشورهایی که آزادی مطبوعات بیشتری دارند، به طور قابل توجهی تعداد کم‌تری از رشوه‌دهی مربوط به مقامات دولتی را دارند. به طور خاص، مطبوعات آزاد با کاهش قابل توجه درصد شرکت‌هایی که گزارش فساد را در طول تعامل با مقامات مالیاتی و هنگام دریافت مجوزهای ساخت‌وساز گزارش می‌کنند، همراه است. علاوه بر این، تعداد کم‌تری از مشاغل در این کشورها گزارش می‌دهند که فساد بزرگ‌ترین مشکلی است که آن‌ها با آن مواجه هستند. این یافته‌ها نقش رسانه‌های مستقل را در مبارزه با فساد برجسته می‌کند.

(اوزتونک و پیره، ۲۰۲۱) به پژوهشی تحت عنوان تحلیل موانع آزادی و استقلال رسانه‌ها در جهان و ترکیه پرداخته‌اند. این مقاله به بررسی موانع آزادی و استقلال رسانه‌ها در جهان به طور عام و ترکیه به طور خاص می‌پردازد. اقتصاد سیاسی انتقادی رسانه به عنوان چارچوب نظری برای مطالعه استفاده شد و از نظر روش، تحلیل کیفی داده‌های ثانویه انجام شد. ادبیات موجود نشان داد که مالکیت تمرکز رسانه، سهام تجاری و مداخله سیاسی موانع اصلی آزادی و استقلال رسانه در جهان را تشکیل می‌دهند. همچنین، ادبیات نشان داده که دخالت سیاسی، مخاطرات اقتصادی و

^۲. Monetary poverty

^۴. Reporters Sans Frontières (RSF)

^۱. Poverty

^۲. Gini

رسانه‌ای و تأثیر آن بر توسعه: مطالعه موردی کشور هند پرداخته‌اند. هدف از این مطالعه ارزیابی نحوه مواجهه رسانه‌های هند با الگوهای نوین سیاست‌گذاری رسانه‌ای پس از گذار از دهه ۹۰ و پیوستن به الگوی تجارت آزاد و جهانی‌سازی است تا تأثیر تغییرات ایجاد شده بر الگوهای توسعه و آزادی رسانه‌ای این کشور شناسایی شود. نتایج این تحقیق که به روش کتابخانه‌ای انجام شده، نشان می‌دهد که هند پس از دهه ۹۰ علی‌رغم توسعه تجاری و افزایش سودآوری از محل فعالیت‌های ارتباطی و رسانه‌ای، نتوانسته است در زمینه سیاست‌گذاری این عرصه موفق عمل کند و باوجود داعیه دموکراتیک‌ترین کشور جهان، در تحقق آزادی رسانه‌ای چندان موفق نبوده است.

(امیری، ۱۳۹۵) به پژوهشی تحت عنوان تحت عنوان بررسی جایگاه حقوق رسانه‌ها در برنامه توسعه ایران پرداخته است. این مقاله با استفاده از روش اسنادی - توصیفی انجام شده و به بررسی میزان اهمیت آزادی رسانه‌ها در توسعه ملی و به ویژه بررسی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه در باب حقوق رسانه پرداخته شده است. از این رو نتایج این مقاله مبین آن است که بسط دادن مفهوم رسانه به ابزارهایی برای اطلاع‌رسانی و الگوپردازی‌های بهینه و سازنده در کشورهای در حال توسعه، روش مناسبی برای تعیین جایگاه مبحث حقوق رسانه‌ها در جامعه ایران است.

(خوشنویس و همکاران، ۱۳۹۳) به پژوهشی تحت عنوان نقش ارتباطات و رسانه‌ها در روند توسعه اقتصادی جوامع اهتمام ورزیده‌اند. در این مقاله سعی می‌شود از یک سو، امکانات بهره‌برداری از انواع ارتباطات و وسایل ارتباطی در راه پیشبرد برنامه‌های گوناگون توسعه اقتصادی و اجتماعی و سیاسی و فرهنگی، همچون صنعتی‌سازی کشاورزی، گسترش سوادآموزی و آموزش عمومی، بهبود و ارتقا بهداشت همگانی، تنظیم خانواده و کنترل جمعیت، بالابردن سطح زندگی، حراست محیط‌زیست و مقابله با آلودگی و از سوی دیگر، ضرورت‌های توسعه وسایل و تکنولوژی‌های مختلف ارتباطی و بهبود عملکردهای آن‌ها در مسیر تأمین منافع و مصالح همگانی جامعه در راستای اهداف توسعه ملی، را مورد بررسی قرار دهد.

(محمدپور خبازی، ۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی عوامل سیاسی مؤثر در توسعه آزادی مطبوعات در ایران پرداخته‌اند. هدف اصلی تحقیق شناسایی میزان تحقق عوامل سیاسی تأثیرگذار در توسعه آزادی مطبوعات در ایران است. به این منظور با بهره‌گیری از روش پیمایشی و ساخت پرسش‌نامه پژوهش‌گر ساخته با دسته‌بندی عوامل سیاسی به مؤلفه‌های محتوای قوانین مطبوعاتی، محتوای قانون اساسی، استراتژی مطبوعاتی تک گروهی و رگسیون چند متغیری به بررسی توان پیش t دولت‌ها و رشدیافتگی جامعه مدنی

اینترنت بر آزادی رسانه در جمهوری خلق چین پرداخته‌اند. با یک مطالعه موردی از شهرستان‌های مربوطه که در آن آزادی رسانه‌ها را در سه جفت استان مقایسه کرده‌اند. نتایج موید آن است که یک همبستگی مثبت واضح و ثابت بین نرخ نفوذ بیشتر اینترنت و آزادی رسانه‌های سنتی بالاتر پیدا شده است. این مطالعه از این ایده حمایت می‌کند که استفاده از اینترنت منجر به آزادی مطبوعات بیشتر می‌شود، اما این نتیجه‌گیری با این احتیاط انجام می‌شود که یک نیروی مجزا و مطالعه نشده می‌تواند هم استفاده از اینترنت و هم آزادی مطبوعات را هدایت کرده و تحت سلطه خود بگیرد. درحالی‌که این مقاله از تئوری‌های دموکراسی سایبری پشتیبانی می‌کند، همچنین واضح است که دولت‌های مستبد مانند حزب کمونیست چین به طور فزاینده‌ای در همکاری و کنترل اینترنت مهارت پیدا کرده‌اند و ممکن است اینترنت نیروی دموکراسی‌کننده غیرقابل توقیفی نباشد که توسط دانشمندان بسیاری از سیاسیون پیش‌بینی شده است.

مطالعات داخلی

(صفری و جعفری، ۱۴۰۰) به پژوهشی تحت عنوان رسانه‌های محلی و توسعه؛ مطالعه موردی استان زنجان مبادرت ورزیده‌اند. به جهت انجام این پژوهش دیدگاه‌های ۱۰ گروه از شهروندان استان زنجان که باتوجه به جایگاه و تأثیرگذاری آن‌ها به مثابه رهبران فکری و گروه‌های مرجع استان به شمار می‌روند با استفاده از مصاحبه نیمه ساختارمند مورد مطالعه قرار گرفته است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد میزان شناخت گروه‌های مذکور از رسانه‌های محلی استان و تولیدات آن‌ها اندک بوده و این رسانه‌ها نتوانسته‌اند موفقیت‌چندانی در جذب مخاطبان نخبه به دست آورند. علاوه بر آن، اغلب مشارکت‌کنندگان در تحقیق اعتقاد دارند که رسانه‌های محلی در ابعاد مختلف توسعه استانی به دلایل مختلف دچار ضعف‌هایی جدی از جمله عدم تأثیرگذاری و جریان‌سازی هستند. همچنین این رسانه‌ها در مقایسه با نمونه‌های مشابه داخلی و خارجی دچار مشکلاتی چون ضعف در منابع مالی و تجهیزات، کیفیت تولیدات، جذب مخاطب و تأثیرگذاری بوده و از مزیت‌های راهبردی محلی بودن، انطباق فرهنگی، هزینه تولید کم و اعتماد مخاطبان باید بهره‌برداری بیشتری داشته باشند. راهبرد اصلی پیشنهادی آن است که برای بهره‌مندی از ظرفیت‌های ارتباطات برای توسعه در ابتدا باید توسعه ارتباطات، مبتنی بر شاخص‌های مختلف اعم از زیرساخت‌ها، رویه‌ها، منابع مالی، کیفیت تولیدات، جذب مخاطب و تأثیرگذاری در دستور کار قرار گیرد.

(غنبری باغستان و انصاری، ۱۳۹۸) در پژوهشی به سیاست‌گذاری

وابسته با جمله اخلاص همبستگی ایجاد می‌نماید، همانند آرلانو و باند از وقفه‌ی دوم متغیر وابسته و وقفه‌های سایر متغیرها (در چارچوب یک فرم بازگشتی^۲) به عنوان ابزاری برای وقفه‌ی متغیر وابسته مبتنی بر روش گشتاور تعمیم یافته استفاده می‌شود. تخمین زن (GMM) که توسط (آرلانو و باند، ۱۹۹۱) پیشنهاد گردید به جهت رهایی از معضل اثرات خاص مربوط به مقاطع (افراد) و تمامی رگرس کننده‌های ثابت نسبت به زمان، اساساً از الگوی موجود تفاضل‌گیری می‌نماید. همچنین در این روش برای رفع همبستگی متغیر وابسته با وقفه و جمله خطا، وقفه متغیرها به عنوان ابزار در تخمین زن، گشتاور تعمیم یافته سیستمی دو مرحله‌ای^۳ به کار گرفته می‌شود. تخمین زن دو مرحله‌ای به صورت مجانبی در صورت وجود واریانس ناهمسانی جزء خطا بهینه‌تر و کارا تر عمل می‌نماید. شرایط گشتاوری از شرایط متعامد بودن بین خطاهای تفاسل‌گیری شده و مقادیر وقفه‌دار متغیر وابسته استفاده می‌نماید. در این پروسه فرض بر این گذاشته می‌شود که اخلاص‌های اصلی همبستگی سریالی^۴ ندارند. که در آن از روش و آزمون آرلانو و باند برای آزمون همبستگی سریالی در اخلاص‌ها بهره گرفته می‌گردد. در این الگو، از آزمون سارگان^۵ به جهت آزمون قیده‌های شناسایی بیش از حد استفاده می‌شود تا معتبر بودن متغیرهای ابزاری مورد بررسی قرار بگیرد. (بالتاجی، ۲۰۰۵)

جامعه مورد مطالعه

همان‌گونه که در پیشتر بیان شد، جامعه مورد مطالعه در این پژوهش لیستی از کشورهای جنوب غرب آسیا بوده که در تصویر شماره ۱ نشان داده شده است. شایان ذکر است که انگیزه انتخاب این لیست کشورها به دلیل همجواری این کشورها با کشور ایران در یک اقلیم و تبادلات اقتصادی و تجاری با آن‌ها بوده است. (تصویر ۱)

تصریح مدل و معرفی داده‌ها

مدل مفهومی مورد استفاده در این پژوهش براساس مبانی نظری و تجربی مرتبط از جمله مطالعه (فلورسکو و کوسیو، ۲۰۱۹) به صورت معادله (۱) است.

و همچنین با استفاده از مدل‌های آماری بینی آزادی مطبوعات از طریق متغیرهای یاد شده و میزان تحقق هر یک از مؤلفه‌های یاد شده از دید پاسخ‌گویان پرداخته شده است. لازم به ذکر است که جامعه آماری این تحقیق روزنامه‌نگاران شاغل در روزنامه‌های ایران بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق مؤلفه‌های مرتبط با «قانون مطبوعات»، استراتژی مطبوعاتی دولت‌ها و رشد جامعه مدنی در توسعه «قانون مطبوعات» پایین‌تر از حد متوسط است. هرچند به اعتقاد آن‌ها میزان تحقق مؤلفه‌های حمایت از آزادی بیان و مطبوعات، واگذاری مطبوعات به بخش خصوصی و عدم تفتیش عقاید در قانون اساسی ایران بالاتر از حد متوسط است ولی به عدم اجرای مفاد مرتبط در این قانون اذعان دارند.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش به منظور ارزیابی از تکنیک داده‌های تابلویی پویا^۱ و از روش گشتاور تعمیم‌یافته سیستمی^۲ برای ۲۱ کشور جنوب غرب آسیا^۳ در طی دوره سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۰ استفاده شده است. بدین ترتیب شایان ذکر است که الگوهای اقتصادسنجی با رابطه‌های پویا^۴، به وسیله وارد شدن وقفه یا وقفه‌هایی از جنس متغیر وابسته به عنوان متغیر توضیحی (متغیرهای سمت راست مدل) مشخص می‌گردند. روش گشتاورهای تعمیم‌یافته، اولین بار توسط (هانسن، ۱۹۸۲) شرح و بسط یافت که چارچوبه‌ای آسان را به جهت به دست آوردن تخمین‌هایی با کارایی مجانبی فراهم می‌سازد. این روش اثرات پویای متغیر وابسته را در بر می‌گیرد. اگر متغیر وابسته با مقادیر با وقفه وارد الگو بگردد، سبب خواهد شد که بین متغیرهای توضیحی و جملات اخلاص (پسماندها) همبستگی به وجود آید که در نتیجه استفاده از روش حداقل مربعات معمولی^۵ نتایج توروش‌دار و ناسازگاری را نشان خواهد داد. که این ایراد مطرح شده را روش گشتاورهای تعمیم یافته می‌تواند با بکارگیری متغیرهای ابزاری^۶ بر طرف نماید. اما از آنجایی که در الگوی داده‌های تابلویی پویا، وقفه‌ی متغیر

عربستان، تاجیکستان، ترکیه، ترکمنستان، امارات، ازبکستان، یمن.

۴. Dynamic relationships

۵. OLS

۶. Instrumental variables

۷. Recursive form

۸. Two-Step GMM

۹. Serial Correlation

۱۰. Sargan

۱. Dynamic Panel Data (DPD)

۲. System Generalized Method of Moments (SGMM)

۳. کشورهای در حال توسعه منتخب جنوب غربی آسیا که شامل ۲۴ کشور: افغانستان، ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، ایران، عراق، اردن، قزاقستان، کویت، قرقیزستان، لبنان، عمان، پاکستان، قطر، عربستان، سوریه، تاجیکستان، ترکیه، ترکمنستان، امارات، ازبکستان، یمن، بحرین و فلسطین می‌باشد. با توجه به محدودیت‌ها و نبود آمار و اطلاعات برخی از کشورها در نهایت ۲۱ کشور مورد مطالعه در این پژوهش عبارتند از: افغانستان، ارمنستان، آذربایجان، گرجستان، ایران، عراق، اردن، قزاقستان، کویت، قرقیزستان، لبنان، عمان، پاکستان، قطر،

شاخص‌های حاکمیت بانک جهانی^۵ برای ثبات سیاسی^۶، نهادها و سیستم حقوقی ارائه می‌دهد، منعکس شده است. از بین این موارد، شاخص کنترل فساد^۷ (CCit) انتخاب شده است که تصورات مربوط به میزان اعمال قدرت عمومی برای منافع خصوصی، از جمله انواع کوچک و بزرگ فساد، و همچنین "تسخیر"^۸ دولت توسط نخبگان را نشان می‌دهد. کنترل فساد که به عنوان نماینده فساد مورد استفاده قرار می‌گیرد، انعکاس‌دهنده این تصور است که افرادی که در مناصب عمومی قرار دارند تا چه حد از قدرت این دفاتر برای منافع خصوصی استفاده می‌کنند. شاخص کنترل سالانه فساد توسط (کافمن و همکاران، ۲۰۰۹) اندازه‌گیری شده است که کشورها را در مقیاسی از ۲/۵- (فساد بالا) تا ۲/۵ (فساد پایین) رتبه‌بندی می‌کند. این شاخص با کم کردن امتیاز کشورها از ۲/۵ تغییر مقیاس داده شده تا مقادیر بالاتر با سطوح بالاتر فساد مطابقت داشته باشد. این تلاش مطابق با (آکی، ۲۰۰۶) است. این مطالعه همچنین از متغیر تعداد افرادی که از اینترنت^۹ استفاده می‌نمایند (درصدی از کل جمعیت یک کشور) استفاده می‌کند. این متغیر درصد افرادی را از کل جمعیت یک کشور که در ۳ ماه گذشته از اینترنت (از هر مکان) استفاده کرده‌اند، تشکیل می‌دهد. اینترنت را می‌توان از طریق رایانه^{۱۰}، تلفن همراه، دستیار دیجیتال شخصی^{۱۱}، تلویزیون دیجیتال یا دیگر موارد و به احتمال زیاد برای همگام شدن با اخبار جهانی، تماس با دوستان و غیره استفاده نمود. به صورت خلاصه‌وار اطلاعات معرفی شده در فوق و نیز منبع جمع‌آوری داده‌ها در جدول شماره ۱ قابل رویت است. (جدول ۱) همچنین در شکل‌های شماره (۱) و (۲) شاخص‌های توسعه انسانی و آزادی مطبوعات در کشورهای مورد مطالعه ذکر گردیده است. براین اساس، می‌توان مشاهده نمود که این ۲۱ کشور مورد مطالعه هر یک چه وضعیتی را دارا هستند. (شکل ۱)

بر اساس اطلاعات مندرج شده در شکل شماره ۱ و برای سال ۲۰۱۹ میلادی، کشور امارت با ضریب ۰/۸۸۹ واحد دارای بالاترین درجه شاخص توسعه انسانی در میان کشورهای مورد مطالعه است. همچنین کشور یمن با ضریب ۰/۴۷۰ دارای کمترین درجه شاخص توسعه

$$HDI_{it} = f(RSF_{it}, LGDPP_{it}, CC_{it}, INT_{it}) \quad (1)$$

با این حال، مشخصات کلی تبدیل لگاریتم طبیعی در قالب معادله (۲) آورده شده است:

$$HDI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 HDI_{it(-1)} + \alpha_2 RSF_{it2} + \alpha_3 \ln LGDPP_{it3} + \alpha_4 \ln CC_{it4} + \alpha_5 \ln INT_{it5} + \delta_i + \rho_t + \epsilon_{it} \quad (2)$$

براساس معادله (۲) تصریح شده^۱، در این پژوهش از شاخص توسعه انسانی (HDI) برای سنجش میزان توسعه یافتگی کشورهای مورد مطالعه و به عنوان متغیر وابسته استفاده شده است. این روند افزایش انتخاب‌ها و توانایی‌های افراد است. این شاخص توسط UNDP توسعه یافته و در مقیاس ۱-۰ اندازه‌گیری می‌شود. جایی که ۱ مربوط به توسعه انسانی بالا و ۰ مربوط به توسعه بسیار پایین انسانی است. همچنین سطح تأخیر (وقفه) متغیر مطابق با مدل رشد درون‌زا در بین متغیرهای توضیحی گنجانده شده و براساس مبانی مدلسازی موجود برای تخمین روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) لازم است. به صورت کلی این ارزش تأخیر توسعه انسانی نشان‌دهنده سطح رفاه موجود است که بر اساس آن می‌توان بهبود را انجام داد. همچنین آزادی مطبوعات^۲ (RSF^۳) به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است. شاخص جهانی آزادی مطبوعات از سال ۲۰۰۲ هر ساله توسط گزارش‌گران بدون مرز منتشر می‌شود. این شاخص بین ۰ تا ۱۰۰ معرفی می‌شود. براین اساس هر چه به عدد ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده عدم آزادی مطبوعات مطلوب است.

همچنین در تصریح مدل از متغیرهای کنترلی نیز بهره گرفته شده است. متغیر تولید ناخالص داخلی سرانه کشورها^۴، یعنی تولید ناخالص داخلی تقسیم بر جمعیت، برحسب دلار آمریکا برای هر کشور مورد استفاده قرار گرفته است. اما در طرف دیگر، حکمرانی از طریق مجموعه‌ای از شاخص‌ها که بانک اطلاعات

۴. GDP per capita

۵. World Bank Governance Indicators Database

۶. Political stability

۷. Control of Corruption indicator

۸. Capture

۹. Individuals using the Internet

۱۰. Computer

۱۱. Personal digital assistant

۱. شایان ذکر است که برای تصریح مدل معرفی شده از مطالعات تجربی معرفی شده در مدل مفهومی و پیشینه پژوهش و نیز مبانی نظری موجود بهره گرفته شده است.

۲. به نقل از ویکی‌پدیا: بر اساس ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر که حق دریافت و به اشتراک‌گذاری اطلاعات بدون توجه به مرزها را به همراه سایر منشورهای حقوق بین‌المللی به رسمیت می‌شناسد، حمایت خود را بر این باور استوار می‌داند که همه نیازمند دسترسی به اخبار و اطلاعات هستند.

۳. Reporters Without Borders (French: Reporters sans frontières; RSF)

ناخالص داخلی سرانه و تعداد کاربران اینترنتی شاخص توسعه انسانی به ترتیب به میزان ۲/۳۹۰ و ۶/۱۰۱ درصد افزایش پیدا می‌کند. در نهایت نیز، شاخص کنترل فساد بر شاخص توسعه انسانی تأثیر منفی و البته ناچیز و معناداری بر توسعه انسانی برجای گذاشته است، بر این اساس با یک واحد افزایش در شاخص فساد (نماینده حکمرانی) میزان توسعه انسانی ۰/۰۰۶ واحد کاهش پیدا می‌کند.

اما همان‌گونه که قبل نیز اشاره شد، مدل مورد اتخاذ در این مطالعه مدل پانل پویا بوده و ارجحیت این مدل نسبت به مدل‌های پانل دیتای معمولی بدین جهت می‌باشد که در مدل‌های پویای معمولی به دلیل در نظر گرفتن اثرات ثابت نمی‌توان مشکل همبستگی اثرات مقطعی یا متغیرهای مستقل را حل کرد؛ بدین ترتیب در این پژوهش از مدل پانل پویا که اثرات تعدیل پویای متغیر وابسته را مدنظر قرار می‌دهد استفاده گردیده است. (کریمی تکانو و زنج‌پور، ۱۳۹۲: ۱۸۴-۱۹۱)

در ادامه، برای بررسی امکان استفاده از تخمین داده‌های تابلویی پویا ضروری است تا مشخص‌بودن معادله مورد بررسی قرار داده شود. پس از تخمین نهایی الگو، برای آزمون مشخص‌بودن معادله (الگوی پژوهش) از آماره آزمون سارگان که مبتنی بر آزمون جی است بهره گرفته می‌شود. (منجذب و نصرتی، ۱۳۹۷)

نتایج آزمون سارگان در جدول شماره ۴ ارائه گردیده است که بر مبنای نتایج حاصله از این آزمون، با توجه به اینکه فرضیه صفر (که مبنی بر مشخص‌بودن معادله بوده) رد نمی‌گردد و در نتیجه متغیرهای ابزاری به کار گرفته شده در تخمین الگو از اعتبار لازم برخوردار هستند (هیچ‌گونه ارتباطی میان اجزاء اخلال و متغیرهای ابزاری بکار گرفته شده وجود ندارد). پس بنابراین، استفاده از متغیرهای ابزاری^۱ برای کنترل همبستگی میان متغیرهای توضیحی و جملات اخلال در معادله الگو امری ضروری قلمداد می‌گردد. (جدول ۴)

نکته‌ای که در اینجا حائز اهمیت است این می‌باشد که ارزش احتمال به دست آمده باتوجه به (بالتاجی، ۲۰۰۵)، باید بالاتر از سطح ۵ درصد باشد که در جدول فوق این مهم تداوی گشته است. در نتیجه، متغیر ابزاری از اعتبار لازم برخوردار می‌باشد.

دومین آزمون نیز آزمون همبستگی سریالی است که به وسیله $M2$ وجود همبستگی سریالی مرتبه دوم در اجزای اخلال تفاضلی مرتبه اول را آزمون می‌کند. وجود همبستگی سریالی در تفاضل مرتبه اول خطاها در مراتب بالاتر تبعیت از رفتار $AR(2)$ بر این موضوع دلالت دارد که شرایط گشتاوری به منظور انجام آزمون خود همبستگی معتبر نبوده است، زیرا روش تفاضل‌گیری مرتبه اول برای حذف اثرات ثابت در صورتی مناسب است که مرتبه خود همبستگی جملات اخلال از مرتبه ۲ نباشند. به این منظور باید

انسانی است. شایان ذکر است که ضریب مربوط به کشور ایران در سال ۲۰۱۹ و برای شاخص توسعه انسانی ۰/۷۸۳ بوده است. (شکل ۲) همین‌طور براساس مندرج در شکل (۲) و برای سال ۲۰۲۰ (آخرین سال منتشر شده آمار مربوطه تا زمان نگارش این مقاله)، کشور ترکمنستان با مقدار ۸۵/۴۴ واحد کم‌ترین و کشورهای ارمنستان و گرجستان تقریباً هر دو با مقدار ۲۸/۶ واحد بالاترین میزان را در مقدار شاخص آزادی رسانه داشته‌اند. شایان ذکر است که کشور ایران با مقدار ۶۴/۴۱ واحد رتبه ۲۰ام را از بین ۲۱ کشور مورد مطالعه این پژوهش را به خود اختصاص داده است که این مهم نشان‌دهنده عدم آزادی رسانه به نسبت سایر کشورهای هم منطقه در غرب آسیا است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در ابتدا به جهت دستیابی به یک تخمین غیرکاذب بین متغیرهای الگو، متغیرهای حاضر در رگرسیون بایستی ایستا باشند و یا ترکیب آن‌ها با همدیگر ایستا باشند. در صورتیکه داده‌های مورد استفاده در یک پژوهش غیر ایستا باشند، نتایج حاصله از تخمین‌ها ما را به سمت یک رگرسیون کاذب سوق خواهد داد (منجذب و نصرتی، ۱۳۹۷).

برای بررسی مانایی متغیرهای پژوهش از آزمون ایم و همکاران، (۲۰۰۲) بهره گرفته شده و نتایج مربوطه در جدول شماره ۲ گزارش شده است. (جدول ۲)

اما در ادامه، با استفاده از روش داده‌های تابلویی پویا دو مرحله‌ای (رویکرد $SGMM$) در جدول شماره ۳ به نمایش درآمده است. نتایج الگو حاکی از آن است که تمام ضرایب استخراج شده در سطح خطای کم‌تر از پنج درصد معنادار بوده و در نتیجه تمامی این ضرایب تأثیر مثبت و معناداری داشته‌اند. (جدول ۳)

* معناداری با سطح خطای ۵ درصد

** معناداری با سطح خطای ۱۰ درصد

با توجه به اطلاعات بدست آمده از نتایج جدول شماره ۲ یافته‌های ذیل قابل برداشت می‌باشند:

شاخص آزادی رسانه (مطبوعات) بر شاخص توسعه انسانی اثر مثبت و معناداری داشته است. براساس نتایج موجود می‌توان ابراز داشت که با یک واحد افزایش در شاخص آزادی رسانه، شاخص توسعه انسانی به میزان ۴/۲۹۱ واحد افزایش پیدا می‌کند. این نتیجه برای کشورهای جنوب غرب آسیا که در یک منطقه اقلیمی به نسبه مشابه به سر می‌برند بسیار قابل تأمل است. در ادامه دو متغیر لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه و درصد افرادی که از اینترنت استفاده می‌نمایند نیز بر شاخص توسعه انسانی تأثیر مثبت و معناداری داشته‌اند، بر این اساس با یک درصد افزایش در تولید

^۱. Instrument Variable (IV)

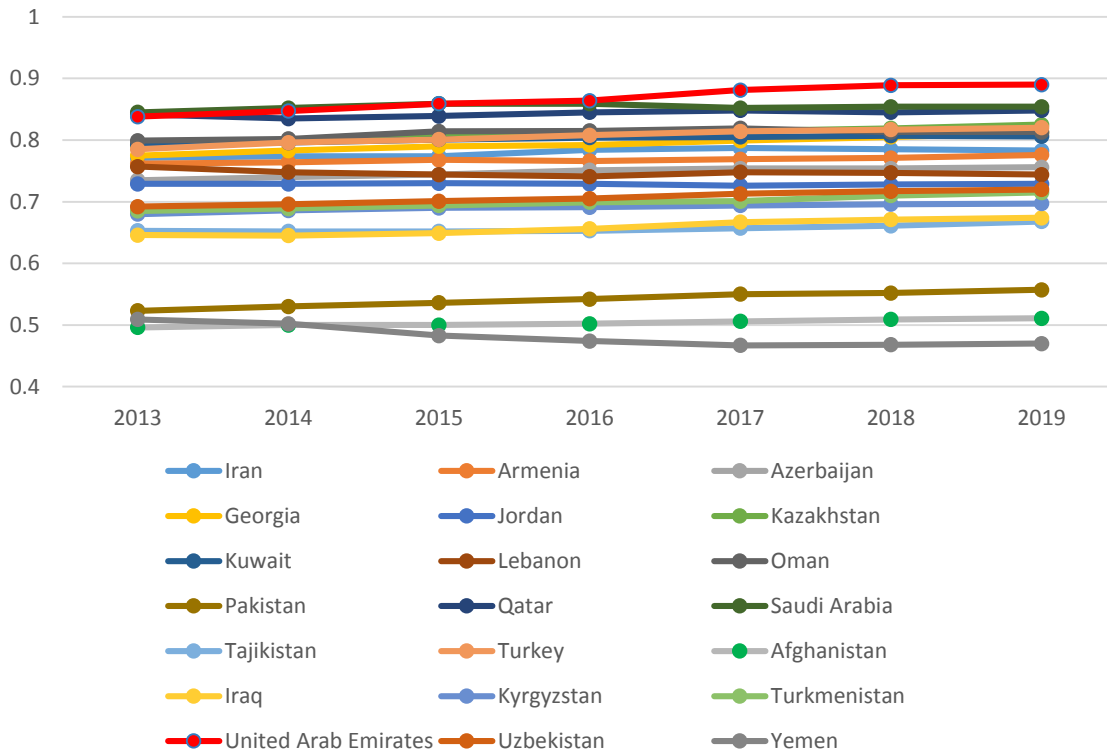
ضریب رگرسیونی مرتبه اول (1) AR معنی‌دار باشد و ضریب خود رگرسیونی مرتبه دوم (2) AR معنی‌دار نباشد (منجذب و نصرتی، ۱۳۹۷). نتایج جدول شماره ۵ موبد این استدلال مطرح شده است و این به این معناست که آزمون مورد نظر به درستی انجام پذیرفته است. (جدول ۵)

بحث و نتیجه‌گیری

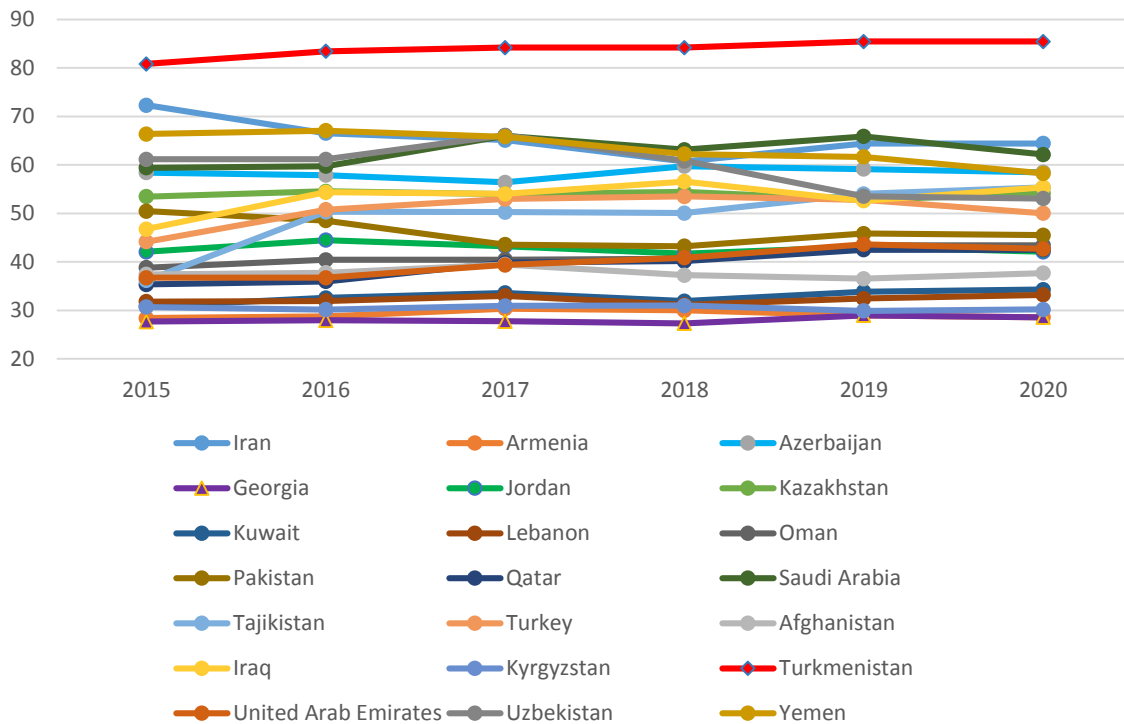
این مطالعه به بررسی رابطه بین آزادی مطبوعات و شاخص توسعه انسانی در کشورهای جنوب غرب آسیا با مجموعه داده‌هایی که سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۰ را در بر می‌گیرد، پرداخته است. به طور کلی، یافته‌ها حاکی از آن است که کشورهایی که آزادی مطبوعات بیشتری دارند، می‌توانند سطح توسعه انسانی بهتری داشته باشند. بر این اساس، سطح توسعه‌یافتگی یک کشور تا حدی با بعد آموزشی، سیستم بهداشتی، وضعیت اقتصادی، محیط دولتی و غیره منعکس می‌شود. مقاله حاضر اثبات می‌نماید که آزادی رسانه‌ها در مجموعه کشورهای جنوب غرب آسیا به همراه دولتی که از فساد کم‌تری برخوردار باشد، دسترسی به اینترنت بالایی در آن برای اعضای جامعه وجود داشته باشد و در نهایت تولید ناخالص داخلی سرانه بالاتر باشد بر شاخص توسعه انسانی (HDI) تأثیر مثبت و با اهمیتی از خود بر جای می‌گذارد. در این راستا نتایج به دست آمده پژوهش حاضر در راستای نتایج مطالعات (رموس و همکاران، ۲۰۱۹)، (صفری و جعفری، ۱۴۰۰)، (بن حبیب و همکاران، ۲۰۲۱)، (فلورسکو و کوسیو، ۲۰۱۹) و (کالورت و همکاران، ۲۰۱۲) بوده است. از این رو، این تأثیرات مثبت و معنادار برای سیاست‌گذاران مجموعه کشورهای منتخب بسیار حاوی نکات ارزشمندی است و توصیه‌های سیاستی خاصی را می‌توان از اینجا استخراج کرد. بدین ترتیب، آزادی مطبوعات همیشه اهمیت فوق‌العاده‌ای داشته است و می‌تواند بهبود وضعیت اقتصادی بهتر و از سویی دیگر کاهش سطح پدیده‌های نامطلوب فساد به ارمغان آورد. از این رو، اغلب جوامع منطقه جنوب غربی آسیا، اغلب با بی‌ثباتی، فقر و عدم توسعه‌یافتگی دست و پنجه نرم می‌کنند. به عنوان مطالعات بیشتر ممکن است یافته‌های جالبی بر روی نمونه‌های فرعی کشورهای پردرآمد و کم‌درآمد رخ دهد که این امکان را می‌دهد نتیجه‌گیری‌های ویژه‌ای حاصل شود. همچنین یکی دیگر از دیدگاه‌های آینده پژوهی موجود، استفاده از چندین متغیر توضیحی دیگر است. مطالعات آینده همچنین ممکن است فرهنگ و دموکراسی را به عنوان یک عامل و یا حتی سایر متغیرهای واسطه یا تعدیل‌کننده در نظر بگیرند که به تشخیص بیشتر تصویر منطقه‌ای مربوطه کمک خواهد کرد.

تصویر ۱ - فهرست کشورهای مورد مطالعه مأخذ: نقشه من گوگل

شکل ۱- شاخص توسعه انسانی در کشورهای مورد مطالعه (مأخذ: آمار سازمان ملل و یافته‌های پژوهش)

شکل ۲- شاخص آزادی رسانه در کشورهای مورد مطالعه (مأخذ: آمار گزارش‌گران بدون مرز و یافته‌های پژوهش)

جدول (۱): متغیرهای مورد استفاده در مدل و منابع آماری مأخذ: یافته‌های پژوهش

متغیر	تعریف	منبع	لینک دسترسی به داده
HDI	شاخص توسعه انسانی	سازمان ملل متحد	http://hdr.undp.org/en/indicators/#۱۳۷۵۰۶
RSF	شاخص آزادی رسانه	گزارشگران بدون مرز	https://rsf.org/en
GDPP	تولید ناخالص داخلی سرانه	بانک جهانی	https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD
CC	شاخص کنترل فساد	بانک جهانی	https://databank.worldbank.org/source/worldwide-governance-indicators
INT	تعداد کاربران اینترنت	بانک جهانی	https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS

جدول ۲- آزمون ریشه واحد مانایی (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

متغیرها	t-Test	مقدار احتمال	درجه مانایی
HDI	-۵/۳۹۳	۰/۰۰۰	(۰)
RSF	-۱۴/۳۹۱	۰/۰۰۰	(۰)
GDPP	-۳/۰۹۷	۰/۰۰۰	(۰)
CC	-۴/۰۱۱	۰/۰۰۰	(۰)
INT	-۶/۹۸۴	۰/۰۰۰	(۰)

جدول ۳- نتایج برآورد الگو به روش گشتاورهای تعمیم یافته دو مرحله‌ای (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

نام متغیرهای توضیحی	ضرایب	مقدار آماره T	ارزش احتمال*
HDI (-1)	۰/۸۹۱	۱۹/۵۴۸	۰/۰۰۰
RSF	۴/۲۹۱	۸/۴۹۴	۰/۰۰۰
LGDPP	۲/۲۹۰	۲/۳۶۶	۰/۰۲۸
CC	-۰/۰۰۶	۲/۲۴۵	*۰/۰۶۰
INT	۶/۱۰۱	۳/۱۸۴	۰/۰۰۱

جدول ۴- نتایج آزمون سارگان مأخذ: یافته‌های پژوهش

مقدار آماره خی دو	ارزش احتمال
۱۹/۹۰۵	۰/۲۷۹

جدول ۵- نتایج آزمون خودهمبستگی (آزمون باند) الگوی داده‌های تابلویی پویا (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

شرح	مقدار آماره	ارزش احتمال
مرتبه اول	-۲/۸۷۷	۰/۰۰۴
مرتبه دوم	-۰/۹۰۱	۰/۳۶۷

فهرست منابع

- Carlo Evidence and an Application to Employment Equations”, the Review of Economic Studies, Vol. 58(2), PP. 277-297. <https://doi.org/10.2307/2297968>.
- Asante, C.E. (1997). “Press freedom and development”, London, UK, Greenwood Press.
- Baltagi, B.H. (2005). “Econometric Analysis of Panel Data. West Sussex”, England: John Wiley & Sons Ltd.
- Becker, L.B., Vlad, T. & Nusser, N. (2007). “An Evaluation of Press Freedom Indicators”, International Communication Gazette, Vol. 69(1), PP. 5-28. <https://doi.org/10.1177/1748048507072774>.
- Besley, T. & Burgess, R. (2002). “The political economy of government responsiveness: Theory and evidence from India”, the quarterly journal of economics, Vol. 117(4), PP. 1415-1451.
- Besley, T., Burgess, R. & Pratt, A. (2002). “Mass media and political accountability. LSE Research Online Documents on Economics, 35988”, London School of Economics and Political Science, LSE Library. https://www.researchgate.net/publication/30522033_Mass_media_and_political_accountability
- Binhadab, N., Breen, M. & Gillanders, R. (2021). “Press freedom and corruption in business-state interactions. Economic Systems, Vol. 45(4), 100922. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2021.100922>.
- Burrowes, C.P. (1997). “Press Freedom in Liberia, 1830–1847: The Impact of Heterogeneity and Modernity”, Journalism & Mass Communication Quarterly, Vol. 74(2), PP. 331-347. <https://doi.org/10.1177/107769909707400207>.
- Calvert, E.R. (2013). “The Effect of Internet Usage on Media Freedom in the People's Republic of China Emory University]. <https://etd.library.emory.edu/concern/etds/pz50gw68k?locale=fr>
- Das, J. & DiRienzo, C.E. (2014). “Conflict and the Freedom of the Press”, Journal of Economic and Social Studies, Vol. 4(1), PP. 91-112.
- امیری، آبتین. (۱۳۹۵). “بررسی جایگاه حقوق رسانه‌ها در برنامه توسعه ایران”، پژوهش‌نامه فرهنگی هرمزگان، دوره ۶ (۱۲)، صص. ۱۰۷-۱۲۲.
- خوشنویس، مریم، عزیزپور، کاظم، محمودی، آذر. و حاجی‌زاده، بهادر. (۱۳۹۳). “نقش ارتباطات و رسانه‌ها در روند توسعه اقتصادی جوامع”، دومین همایش ملی رویکردی بر حسابداری، مدیریت و اقتصاد.
- صفری، مرتضی. و جعفری، مصطفی. (۱۴۰۰). “رسانه‌های محلی و توسعه: مطالعه موردی استان زنجان”، دو فصلنامه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دوره ۱۰ (۱)، صص. ۱۵۹-۱۳۱.
- قنبری باغستان، عباس. و انصاری، نفیسه. (۱۳۹۸). “سیاست‌گذاری رسانه‌ای و تأثیر آن بر توسعه: مطالعه موردی کشور هند”، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره ۱۵ (۵۷)، صص ۱۴۱-۱۶۸.
- منجذب، محمدرضا. و نصرتی، رضا. (۱۳۹۷). “مدل‌های اقتصادسنجی پیشرفته همراه با ایوبوز و استاتا”، تهران: نشر مهربان.
- محمدرضا، خبازی، سارا. و ندا. (۱۳۹۱). “بررسی عوامل سیاسی مؤثر در توسعه‌ی آزادی مطبوعات در ایران”، مطالعات رسانه‌ای، دوره ۱۹ (۱)، صص. ۲۹-۴۲.
- Akçay, S. (2006). “Corruption and human development”, Cato J., 26, 29.
- Akinbode, S.O., Olabisi, J., Adegbite, R.R., Aderemi, T.A. & Alawode, A.M. (2020). Corruption, Government Effectiveness and Human Development in Sub-Saharan Africa. <https://doi.org/10.32873/unl.dc.jade912>
- Alam, A. & Ali Shah, S.Z. (2013). “The role of press freedom in economic development: A global perspective”, Journal of Media Economics, Vol. 26(1), PP. 4-20. <https://doi.org/10.1080/08997764.2012.755986>.
- Anam, M. (2002). “The media and development in Bangladesh (p. 267–274). The right to tell: the role of mass media in economic development”, Herndon, VA: World Bank Publications.
- Arellano, M. & Bond, S. (1991). “Some Tests of Specification for Panel Data: Monte

- 174804850206400403
- Guseva, M., Nakaa, M., Pekkala, K., Souberou, B. & Stouli, S. (2008). "Press freedom and development", In: UNESCO Paris.
- Hachten, W.A. (2005). "The troubles of journalism: A critical look at what's right and wrong with the press", Routledge.
- Hansen, L.P. (1982). "Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators", *Econometrica*, Vol. 50(4), PP. 1029-1054. <https://doi.org/10.2307/1912775>.
- Hill, F. (2005). "Beyond the colored revolutions Keynote speech at the Central Eurasia Studies Society 6th Annual Conference", Boston University, Boston, MA.
- Im, K.S., Pesaran, M.H. & Shin, Y. (2003). "Testing for unit roots in heterogeneous panels", *Journal of Econometrics*, Vol. 115(1), PP. 53-74. [https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(03\)00092-7](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(03)00092-7)
- Islam, A. & Osmani, A.G. (2017). "Does press freedom cause human development? Examining Bangladesh", *Media Asia*, Vol. 44(3-4), PP. 142-148. <https://doi.org/10.1080/01296612.2017.1365574>.
- Jacobson, T.L. (2016). "Amartya Sen's capabilities approach and communication for development and social change", *Journal of Communication*, Vol. 66(5), PP. 789-810. <https://doi.org/10.1111/jcom.12252>.
- Kaufman, A. (2006). "Capabilities and freedom", *Journal of Political Philosophy*, Vol. 14(3), PP. 289-300. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2006.00239.x>.
- Kaufmann, D., Kraay, A. & Mastruzzi, M. (2009). "Governance matters VIII: aggregate and individual governance indicators, 1996-2008. World Bank policy research working paper. (4978). <https://ssrn.com/abstract=1424591>.
- Kelley, D. & Donway, R. (1990). "Liberalism and free speech", *Democracy and the mass media*, PP. 66-101.
- Leeson, P.T. (2008). "Media Freedom, Political Knowledge, and Participation", the *Journal of Economic Perspectives*, Vol. <https://doi.org/10.14706/JECOSS11416>
- Dashti, A.A. (2008). "The effect of online journalism on the freedom of the press: the case of Kuwait (Unpublished Thesis). University of Sterling", Scotland, UK.
- Dennis, E.E. & Merrill, J.C. (1991). "Media debates: Issues in mass communication", Addison-Wesley Longman Limited.
- Dutta, N. & Roy, S. (2013). "Media, education and corruption: Investigating the associations", *Economic Affairs*, Vol. 33(2), PP. 207-219. <https://doi.org/10.1111/ecaf.12020>
- Ejigu, A. & Gebru, A. (2020). "Relationship between press freedom and human development: Evidence from Eastern African countries. World of Media", *Journal of Russian Media and Journalism Studies*, Vol. (1), PP. 5-28. <https://doi.org/10.30547/worldofmedia.1.2020.1>
- Feng, Y. (1997). "Democracy, Political Stability and Economic Growth", *British Journal of Political Science*, Vol. 27(3), PP. 391-418. <http://www.jstor.org/stable/194123>
- Fleurbaey, M. (2002). "Development, capabilities, and freedom", *Studies in Comparative International Development*, Vol. 37(2), PP. 71-77. <https://doi.org/10.1007/BF02686263>
- Florescu, D. & Cuceu, C. (2019). "Press freedom and development indicators—A panel data study", *International Journal Academic Research Business and Social Sciences*, Vol. 9(3), PP. 1281-1290. <https://doi.org/10.6007/IJARBS/v9-i3/5795>.
- Foster, J.E. & Handy, C. (2008). "External capabilities", Oxford. <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-wp08.pdf>.
- Gaspar, D. (2014). "Logos, pathos and ethos in Martha C. Nussbaum's capabilities approach to human development", *Capabilities, Gender, and Equality: Towards Fundamental Entitlements*, Vol. 96.
- Gunaratne, S.A. (2002). "Freedom of the Press: A World System Perspective", *Gazette (Leiden, Netherlands)*, Vol. 64(4), PP. 343-369. <https://doi.org/10.1177/>

- 10(2), PP. 258-258.
- Solis, J.A. & Antenangeli, L. (2017). "Corruption is bad news for a free press: Reassessing the relationship between media freedom and corruption", *Social Science Quarterly*, Vol. 98(3), PP. 1112-1137. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12438>.
- Stiglitz, J. (2002). "Transparency in Government. His Right to Tell", World Bank, Washington DC.
- Stiglitz, J.E. (2000). "The Contributions of the Economics of Information to Twentieth Century Economics", the quarterly journal of economics, Vol. 115(4), PP. 1441-1478. <http://www.jstor.org/stable/2586930>.
- Streeten, P.P. (1995). "Human Development: Means and Ends", the Pakistan Development Review, Vol. 34(4), PP. 333-372. <https://EconPapers.repec.org/RePEc:pid:journl:v:34:y:1995:i:4:p:333-372>.
- UNDP. (1990). "Concept and measurement of human development. Human Development Report 1990", <http://www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>.
- UNDP. (1997). "Human Development Report 1997: Human Development to Eradicate Poverty", <http://www.hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1997>.
- UNESCO. (2010). "Press freedom and development", www.unesco.org/webworld/.
- Weaver, D.H. (1977). "The Press and Government Restriction: a Cross-National Study Over Time", *Gazette (Leiden, Netherlands)*, Vol. 23(3), PP. 152-169. <https://doi.org/10.1177/00165492770230030>.
- 22(2), PP. 155-170. <http://www.jstor.org/stable/27648246>.
- Matunhu, J. (2011). "A critique of modernization and dependency theories in Africa: Critical assessment", *African journal of History and Culture*, Vol. 3(5), PP. 65-72.
- Merrill, J.C. (2000). "Social stability and harmony: a new mission for the press?", *Asian Journal of Communication*, Vol. 10(2), PP. 33-52. <https://doi.org/10.1080/01292980009364783>.
- Nam, S. & Oh, I. (1973). "Press Freedom: Function of Subsystem Autonomy, Antithesis of Development", *Journalism Quarterly*, Vol. 50(4), PP. 744-750. <https://doi.org/10.1177/107769907305000418>.
- Öztunc, M. & Pierre, M.H. (2021). "Analysis of the Obstacles to the Freedom and Independence of the Media in the World and Turkey", *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, Vol. 20(1), PP. 1-9.
- Persson, T. & Tabellini, G. (2002). "Political economics: explaining economic policy", MIT press.
- Robeyns, I. (2005). "The capability approach: a theoretical survey", *Journal of human development*, Vol. 6(1), PP. 93-117. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/146498805200034266>.
- Rogers, E.M. (1997). "Press freedom and development: A research guide and selected bibliography", Greenwood Publishing Group.
- Roll, R. & Talbott, J. (2003). "Political and economic freedoms and prosperity", *Journal of Democracy*, Vol. 14(3), PP. 75-89.
- Sargan, J.D. (1958). "The Estimation of Economic Relationships using Instrumental Variables", *Econometrica*, Vol. 26(3), PP. 393-415. <https://doi.org/10.2307/1907619>.
- Sen, A. (1982). "Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation", Oxford university press.
- Sen, A. (2000). "Development as freedom", *Development in Practice-Oxford-*, Vol.